

den pædagogiske praksis genstand for en reflekterende hermeneutik, der selv er etik eller udfolder en etik. [...] Den pædagogiske filosofi er således kunsten at kunne forstå, udvikle og formulere den pædagogiske kunst i forhold til sin egen tid.” (s. 196)

Det er vigtigt for Kemp at rehabiliterer begrebet om mimesis, der er ’hemmeligheden ved pædagogisk formidling’. Han taler imod tidens mantra om elevens selvdannelse på egne præmisser. Mimesis er kommet i miskredit pga. frygt for ensretning og indoktrinering, men mimesis skal ikke blot være efterlignende, men også skabende. Her er Ricœur en central inspirationskilde.

Ifølge Kemp må pædagogisk filosofi være ’filosofisk hermeneutik med verdensborgerlig hensigt’. Den pædagogiske filosofi er som nævnt kongevejen til at få løst påtrængende aktuelle problemer. Efter endt læsning af bogen kan man imidlertid spørge, i hvilken grad viden om pædagogisk filosofi som hermeneutik er afgørende for en øget verdensborgerlig bevidstgørelse i fx folkeskolen. Bogens aktuelle indslag (om Attac, Irak-krigen, Foghs udfald mod smagsdommere og rundkredspædagogik) er både dens styrke og svaghed. Denne anmelder finder det velgørende med tydelige holdninger og med aktuelle begivenheder, der indsættes i en filosofisk sammenhæng, mens andre måske vil mene, at disse afsnit hurtigt bliver uaktuelle og mindre relevante.

Det samme med de filosofiske af-

snit. De kan forekomme tunge og ukonkrete (for en skolelærer fx, og sikkert også for mange seminarielærere), men igen kommer det an på læserens behov. Nogle ville måske efterlyse en strammere redigering af bogen, men som Kemp selv er inde på i forordet, har han snarere prioriteret at få bogen ud og verdensborgeren på dagsordenen. Et alternativ kunne have været en klarere læservledning, der fortæller hvilke afsnit, der henvender sig til hvilke grupper af læsere. Det ville måske lette vejen til den mere praktiske realisering af en pædagogik med verdensborgerlig hensigt. Endelig skal det fremhæves, at bogen har et godt emne- og navnerregister, hvilket kan være til stor hjælp for læseren af denne vigtige, men sine steder svært tilgængelige bog.

Gro Hellesdatter Jacobsen

Modernitetens lidelsesfyldte liv

Anders Dræby Sørensen og Hans Jørgen Thomsen (red.): Det svære liv. Om lidelsen i den moderne kultur. Aarhus Universitetsforlag, 2005, 271 sider, kr. 248,-

Det er muligt, at psykoanalysen og dens ophavsmand Sigmund Freud ikke længere spiller nogen privilegeret rolle i den aktuelle psykologiske forskning, hvor nyere teorier synes at have overtaget og levere mere plausible forklaringer på psykens beskaffenhed. Inden for humaniora, måske

især inden for faget idéhistorie, spiller Freuds teorier dog stadig en helt afgørende rolle, når det drejer sig om at beskrive det moderne menneskes virke i kulturen. Dette er tydeligt i antologien *Det svære liv*. Om lidelsen i den moderne kultur, der gennem tolv bidrag leverer et humanistisk perspektiv på de moderne lidelsesformer – primært depression, stress og angsttilstande.

Ærindet er langt hen ad vejen det samme som Freuds, nemlig at beskrive ubehaget ved den moderne kultur og at vise, hvorledes der består en vekselvirkning mellem kultur og eksistens, mellem samfund og lidelse. Hermed siges, at den kulturelle faktor spiller en afgørende rolle for den menneskelige lidelses udbredelse. Dét synes at være det gennemgående tema og bagvedliggende præmis for antologiens bidragydere, der kommer fra så forskellige fagtraditioner som idéhistorie, sociologi, psykologi, farmakologi – og medicin, men som alle anskuer sygdom ud fra en kulturel synsvinkel.

Den største trussel mod individets psykiske sundhed i senmoderniteten er den travle (eller stressede) hverdag krydret med de konstante krav om selvudvikling og omstillingsparathed, vi bliver mødt med. I idéhistoriker Anders Dræbys indledende bidrag formuleres problemstillingen således: ”Idealiseringen af det fleksible menneske er et udtryk for tidsdimensionen i vores kultur, og det er blevet en grundtanke for os at anskue per-

sonlig og institutionel udvikling som en værdi i sig selv – og lever man ikke op til fordringen om at udvikle sig, er man enten gået i stå eller under afvikling” (s. 35) – og hvem har lyst til at være det? – kunne man spørge.

Tankegangen genfindes i sociologerne Rasmus Willig og Anders Petersens Axel Honneth-inspirerede bidrag, hvor depression opfattes som en ’funktionspatologi’, dvs. som en manglende funktionskapacitet i forhold til det kapitalistiske samfunds krav om hurtighed, initiativrighed og omstillingsparathed, hvorfor den depressive får svært ved at opnå samme grad af samfundsmæssig anerkendelse, som sine mere funktionsduelige medmennesker. Og manglen på anerkendelse er i sig selv depressionsfremkaldende eller har i hvert fald en forstærkende effekt på lidelsen. En interessant diagnose, der rummer et kulturkritisk potentiale. Når individet ikke alene bærer ansvaret for sin lidelse, men derimod er u-duelig (i ordets egentlige betydning) *i forhold til* nogle ydre krav, ja så ligger det lige for at kaste et kritisk blik på disse samfundsmæssige krav. Willig og Petersens konklusion er i hvert fald klar: ”Et fremtidigt samfund, der ikke vil fabrikere funktionspatologier, må derfor åbne dets anerkendelsesgradueringer op på en sådan måde, at ethvert samfundsmedlem uanset krops- eller mentalkapacitet kan se sig anerkendt for sine præstationer, færdigheder og evner.”

Denne konklusion harmonerer særdels godt med idéhistoriker

Hans-Jørgen Thomsens og læge og healer Søren Ventegodts bidrag, der trods store forskelle i stil og ærinde har en fælles – og væsentlig – berøringsflade. Hos Thomsen undersøges forskellen mellem melankoli og depression, der kort og godt går ud på, at mens depressionen er en sygelig og behandlingskævende tilstand, er melankolien i forhold til kunst og tænkning særdeles værdifuld, fordi den medfører en følsomhed, en træghed og en besindelse, som ofte er fraværende i vort fremskridtsdominerede samfund. Sygdom, død og forfald er ganske enkelt negeringen af det aktive liv, af den moderne forestilling om lykke og bliver således en katalysator for refleksioner af eksistentiel karakter. For melankolikeren er det ingen selvfølge, at tingene bare 'går derudad', og han eller hun må undre sig over, at så relativt mange mennesker fint kan (over-)leve i en stresset hverdag uden at opleve store nedture. (En indsigtsfuld kommentar, der rammer ind i hjertet af antologiens emne, men som ikke genfindes i andre bidrag: Hvordan kan det være at såkaldte 'almindelige mennesker' er så relativt upåvirkede af det stresskæbende moderne samfunds krav?)

Hos Ventegodt lyder det: "uden eksistentiel lidelse, ingen læring". Man kan som læser blive grebet af den holistiske retorik eller ej, men budskabet er klart: Først når man har været helt nede at vende, "i dybet af vores eksistens", har vi mulighed for at lære os selv at kende og lære

af lidelsen gennem en heling-proces. Den eksistentielle lidelse kan vendes til noget produktivt og smukt og for eksempel komme til udtryk i kunst og filosofi. Det er imidlertid hos idéhistoriker Thomsen, der foretages en skarp – og helt central – skelnen mellem depressionen og den mere flydende melankolske tilstand, og der slås til lyd for medicinsk behandling, når den eksistentielle lidelse bliver til sygelig depression.

Paradoksalt nok er lykke- og lidelseskulturen en side af samme sag. Aldrig før har levestandarden og tilsvarende livsmuligheder i Vesten været så høj, alligevel (eller netop derfor) bliver vi ramt af lidelser som stress, depression, misbrug, traumer osv. I et af antologiens mest interessante og velskrevne bidrag forsøger idéhistoriker Sune Lüsberg at trænge ind til kernen i denne problematik gennem at opspore selvrealiseringssidealets (og nederlagserfaringens) idéhistoriske rødder. Ikke overraskende skal vi tilbage til den tyske romantik og den tyske idealisme, hvor frihedsbevidstheden bliver emfatisk. Når man er fuldkommen fri til at lykkes, så er man også fuldkommen fri til at fejle. Et sådant perspektiv på den moderne lidelse overser imidlertid, at den depressive lidelse har været kendt lige så længe, der har været civilisation, og at mange af symptomerne: modløshed, søvnbesvær, skyldfølelse og øget selvmordsrisiko, ikke grundlæggende har ændret sig siden Hippokrates' beskrivelse af dem ca.

400 år f.Kr. Men taler vi da overhovedet om den samme sygdom, den sygdom, der i antikken var kendt som 'melankoleia'? Som læser står man tilbage med en del af netop den type spørgsmål.

Bogens store styrke – og svaghed – er begrænsningen til det humanistiske felt. Man får som læser mange interessante bud på den moderne lidelses årsager, karakter og symptomer, men faktisk savner man et modspil fra et biomedicinsk perspektiv, der opererer med lægevidenskabelige parametre og klassifikationssystemer og griber spørgsmålene an på en anden måde. Ikke fordi dette perspektiv rummer alle svarene, men fordi de to indgangsvinkler supplerer og bør medinddrage hinanden, så både den diagnostiske og den kulturelle viden udnyttes til en bedre forståelse af lidelsen i det moderne og vores måde at omgås den.

Rikke Louise Peters

Kultur møder

Jens Kraft: Kort Fortælling af de Vilde Folks fornemmeste Indretninger, Skikke og Meninger, til Oplysning af det menneskelige Oprindelse og Fremgang i Almindelighed (introduktion ved Ole Høiris). Intervention Press, 1998, 220 sider, kr. 158,-

Johann Schiltberger: Johann Schiltbergers rejseberetning. 31 år som slave hos osmannerne og mongolerne 1396-1427 (introduktion ved Ole Høiris). Intervention Press, 2005, 112 sider, kr. 126,-

I al for stor ubemærkedhed har forlaget Intervention Press (gen)udgivet en række klassiske kulturhistoriske tekster. Lad mig anbefale to. For det første den danske filosof og naturhistoriker Jens Kraft bog om de vilde, der udkom i 1760, og som tager en lang række af oplysningens og antropologiens temaer op, heriblandt menneskets afstamning, de indfødte folks status og plads i menneskeheden historie, forholdet mellem kultur og natur etc. For det andet den genuint spændende fortælling af Johann Schiltberger, der i 1420'erne nedskrev sin fortælling om 31 år som slave hos osmannerne og mongolerne, og som er en klassiker indenfor tidlig rejselitteratur samt for forholdet mellem kristendom og islam. Begge bøger er forsynet med en rigtig god introduktion ved Ole Høiris, der særligt i Jens Krafts bog er købet af bogen værd, hvis man interesserer sig for antropologiens idéhistorie og for oplysningens måde at stille spørgsmålet om mennesket på.

Mikkel Thorup

Tidlig kristendom

Jakob Engberg, Anders-Christian Jacobsen & Jörg Ulrich (red.): Til forsvar for kristendommen. Tidlige kristne apologeter. Anis, 2006, 380 sider, kr. 249,-

Forlaget Anis har siden 2005 igangsat en interessant skriftserie med titlen 'Antikken og Kristendommen'. Formålet med serien er efter eget udsagn,